

DÜNYA SIĞIR ETİ ÜRETİM, TÜKETİM VE TİCARETİ İLE TÜRKİYE’NİN CANLI HAYVAN VE SIĞIR ETİ İTHALATI

Engin SAKARYA¹ Erol AYDIN²

¹Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği Anabilim Dalı, Ankara

²Araş. Gör. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği Anabilim Dalı, Ankara

1. GİRİŞ

Tüm dünyada nüfus artışına paralel olarak; beslenme ve gıda sorunu hızla artmaktadır. Temel gıda olan et talebinin karşılanmasının zorunlu olması nedeniyle, hayvancılık her geçen gün stratejik bir üretim dalı olmaktadır. Dünyada gelişen teknoloji ve sanayileşme politikalarına rağmen, hayvancılık sektörü, ülke ekonomileri içinde önemini korumaktadır.

Dünya nüfusunun gereksinimlerini karşılayabilmek için hayvansal gıda üretiminin artırılması devletlerin ilk hedefleri arasındadır. Gelişmiş ülkelerin izlediği hayvancılık politikalarına bakıldığında, bu ülkelerin söz konusu sektörlerde gerçekleştirilen ulusal üretimlerini istikrarlı bir yapıya kavuşturdukları ve ihracatçı bir konuma geldikleri görülmektedir.

Teknolojide gelişmiş ülkeler, toplam tarımsal gelirlerinin yarısından fazlasını hayvan ve hayvansal ürünlerden elde etmektedirler. Bu ülkeler dünya hayvan varlığının %30-40’ına sahip olmalarına rağmen, dünya toplam hayvansal üretiminin %75-80’ini ellerinde tutmaktadırlar. Buna karşın Türkiye’nin de içinde bulunduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler dünya hayvan varlığının %60-70’ini ellerinde bulundurdukları halde, dünya hayvansal ürün üretiminin %20-30’unu gerçekleştirmektedirler (5,7).

2. DÜNYADA SIĞIR YETİŞTİRİCİLİĞİNİN ÖNEMİ VE SIĞIR ETİ ÜRETİMİ

Hayvansal üretim birçok gelişmiş ülkede ekonomik büyümenin en büyük itici güçlerinden birisi olmuştur. Hayvancılık sektörü; ulusal beslenmenin sağlanması, dışsattımın artırılması, sanayiye hammadde sağlanması, bölgeler ve sektörler arası dengeli kalkınma ile kalkınmanın istikrar içinde başarılması, kırsal alanda gizli işsizliğin önlenmesi, sanayi ve hizmetler sektörlerinde yeni istihdam imkânlarının yaratılması ve kalkınma finansmanının öz kaynaklara dayandırılması gibi önemli iktisadi fonksiyonlar üstlenmiştir (1).

Sığır, kutuplar hariç dünyanın hemen hemen her yerinde yetiştirilebilmektedir. Sığır insanlar için sadece et, süt gibi besin maddeleri üretmekle kalmamış, derisi, tırnağı, boynuzu ve gübresiyle de insanların hizmetinde olmuştur. Zira sığır; insanlar tarafından doğrudan değerlendirilme imkânı olmayan kaba yemleri hayvansal proteine dönüştürür ve süt ile ette birim başına verimi en yüksek türdür (7).

2.1. Dünya Sığır Varlığı

Kıtalar ve bazı ülkelerdeki (1970 ve 2009 yılları) sığır varlığı Tablo 1’de verilmiştir (4).

Tablo 1. Kıtalar ve bazı ülkelerdeki sığır varlığı (1970 ve 2009 yılları) (1000 baş, 1970=100)

Kıta ve Bazı Ülkeler	1970			1980		1990		2000		2009		
	Baş	%	End.	Baş	End.	Baş	End.	Baş	End.	Baş	%	End.
Asya	341.220	31,5	100	346.903	101,7	401.541	117,7	441.736	129,5	439.175	31,8	128,7
Avrupa	217.416	20,1	100	249.084	114,6	243.054	111,8	146.959	67,6	124.222	9,0	57,1
Afrika	148.592	13,7	100	172.532	116,1	189.210	127,3	228.402	153,7	270.675	19,6	182,2
Okyanusya	31.425	2,9	100	34.956	111,2	31.881	101,4	37.343	118,8	38.617	2,8	122,9
Amerika	342.988	31,7	100	413.544	120,6	432.718	126,2	460.320	134,2	509.552	36,8	148,6
Dünya Toplam	1.081.641	100,0	100	1.217.018	112,5	1.298.403	120,0	1.314.761	121,6	1.382.241	100,0	127,8
AB	109.717	10,1	100	119.969	109,3	111.357	101,5	97.636	89,0	88.493	6,4	80,7
ABD	112.369	10,4	100	111.242	99,0	95.816	85,3	98.198	87,4	94.521	6,8	84,1
Hindistan	177.442	16,4	100	186.500	105,1	202.500	114,1	191.924	108,2	172.451	12,5	97,2
Brezilya	75.447	7,0	100	118.971	157,7	147.102	195,0	169.876	225,2	204.500	14,8	271,1
Arjantin	48.440	4,5	100	55.760	115,1	52.845	109,1	48.674	100,5	50.750	3,7	104,8
Türkiye	13.189	1,2	100	15.567	118,0	12.173	92,3	11.054	83,8	10.860	0,8	82,3

Tabloda görüldüğü üzere, 1970 yılına göre dünya sığır varlığı 2009 yılında %27,8 artış göstermiştir. Ayrıca aynı dönem içerisinde Avrupa Birliği (AB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Hindistan ve Türkiye’de sığır varlığı azalırken, Brezilya ve Arjantin’de sığır varlığı artış göstermiştir. Diğer taraftan 2009 yılı itibariyle dünya sığır varlığının %36,8’i Amerika, %31,8’i Asya, %19,6’sı Afrika, %9,0’u Avrupa ve %2,8’i Okyanusya kıtasında bulunmaktadır.

2.2. Dünya Sığır Eti Üretimi

Sığır eti üretimi, tüketimi ve bu ekonomik faaliyetlerin sonucunda oluşacak tüm değişiklikler ve bunların etkileri detaylı bir biçimde analiz edilmelidir. Bir malın üretimini etkileyen en önemli faktör, o mala olan talep miktarıdır. Üretimi gerçekleştirecek malın beslenme ihtiyacını karşılayacak temel bir mal olması o iş koluna olan ilgiyi arttırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde hızlı ekonomik gelişme ve nüfus artışı; küresel ticaret fırsatlarını, hayvan ve insan sağlığı sorunlarını, gıda güvenliği endişelerini, gıda maddeleri üretiminde rekabeti büyütülmektedir. Dünyanın birçok kesiminde yaşanan bu sıkıntı sığır eti üretimi için avantajlar sağlamaktadır (5,7).

Kıtalar ve bazı ülkelerdeki sığır eti üretim miktarı (1970 ve 2009 yılları) Tablo 2’de sunulmuştur (4).

Tablo 2. Kıtalar ve bazı ülkelerdeki sığır eti üretim miktarları (1970 ve 2009 yılları) (1000 ton, 1970=100)

Kıta ve Bazı Ülkeler	1970			1980		1990		2000		2009		
	Miktar	%	End.	Miktar	End.	Miktar	End.	Miktar	End.	Miktar	%	End.
Asya	2.354	6,1	100	3.240	137,7	5.010	212,9	10.481	445,3	12.668	20,5	538,2
Avrupa	14.258	37,2	100	17.403	122,1	20.067	140,7	11.775	82,6	10.878	17,6	76,3
Afrika	2.351	6,1	100	3.041	129,4	3.310	140,8	4.030	171,4	4.921	8,0	209,3
Okyanusya	1.410	3,7	100	2.077	147,4	2.176	154,4	2.581	183,1	2.805	4,5	199,0
Amerika	17.977	46,9	100	19.805	110,2	22.488	125,1	27.398	152,4	30.567	49,4	170,0
Dünya Toplam	38.349	100,0	100	45.567	118,8	53.052	138,3	56.266	146,7	61.838	100,0	161,2
AB	8.115	21,2	100	9.784	120,6	10.229	126,1	8.398	103,5	7.924	12,8	97,7
ABD	10.103	26,3	100	9.999	99,0	10.465	103,6	12.298	121,7	11.891	19,2	117,7
Hindistan	624	1,6	100	853	136,8	1.036	166,0	981	157,3	886	1,4	142,0
Brezilya	1.845	4,8	100	2.850	154,5	4.115	223,0	6.579	356,5	9.024	14,6	489,1
Arjantin	2.624	6,8	100	2.839	108,2	3.007	114,6	2.718	103,6	2.830	4,6	107,9
Türkiye	114	0,3	100	130	113,9	361	315,0	355	309,7	325	0,5	284,1

Tablonun incelenmesinden; dünya sığır eti üretimi 1970 yılından 2009 yılına %61,2 artarak yaklaşık 62 milyon tona çıkmıştır. Amerika kıtası 2009 yılı itibariyle dünya sığır varlığının %36,9’una sahip olmasına rağmen toplam sığır eti üretiminin %49,4’ünü gerçekleştirmektedir. Diğer taraftan aynı yıl için Asya kıtası dünya sığır varlığının %31,8’ine sahip iken, dünya sığır eti üretiminin %20,5’ini gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

Dünyada (1970 ve 2009 yılları) hayvan türlerine göre et üretim miktarları Tablo 3’te gösterilmiştir (4).

Tablo 3. Dünyada hayvan türlerine göre et üretim miktarları (1970 ve 2009 yılları) (1000 ton, 1970=100)

Hayvan Türüne Göre Et	1970			1980		1990		2000		2009		
	Miktar	%	End.	Miktar	End.	Miktar	End.	Miktar	End.	Miktar	%	End.
Sığır-Manda Eti	39.662	39,4	100	47.173	118,9	55.318	139,5	59.100	149,0	65.146	23,1	164,2
Koyun-Keçi Eti	6.831	6,7	100	7.342	107,5	9.687	141,8	11.434	167,4	13.048	4,6	191,0
Domuz Eti	35.837	35,6	100	52.699	147,1	69.922	195,1	89.787	250,5	106.069	37,8	296,0
Tavuk Eti	15.099	15,0	100	25.951	171,9	40.937	271,1	68.198	451,7	91.308	32,4	604,7
Diğer Etler	3.282	3,3	100	3.598	109,6	3.996	121,8	4.885	148,9	5.989	2,1	182,5
Toplam Et	100.712	100,0	100	136.763	135,8	179.860	178,6	233.404	231,8	281.559	100,0	279,6

Tablonun incelenmesinden; dünya toplam et üretiminin, 1970 yılından 2009 yılına %179,6 oranında artarak yaklaşık 282 milyon tona çıktığı görülmektedir. Dünya toplam et

üretiminin 2009 yılı itibariyle %37,8'i domuzdan, %32,4'ü tavuktan, %23,1'i büyükbaş hayvanlardan, %4,6'sı küçükbaş hayvanlardan ve %2,1'i diğer hayvan türlerinden karşılanmaktadır. Tavuk etinin dünya toplam et üretimi içinde 1970 yılında aldığı %15,0'lık payın, 2009 yılı itibariyle %32,4'e çıkması dikkat çekicidir.

2.3. Dünya Sığır Eti Tüketimi

Dünyada et talebini ve üretimi belirleyen başlıca faktörler; küresel eğilimler, tüketici eğilimleri, pazarlama, küreselleşmenin yarattığı fırsatlar ile tehditler, sağlık, güvenlik ve büyümenin çevresel boyutlarıdır.

Hayvansal ürünlerin yurt içi talebi ve dolayısıyla kişi başına tüketim miktarları; yıllık nüfus artışı, üretim miktarı, nüfusun yaş ve cinsiyet itibariyle dağılımı, gelir seviyesi ve dağılımı, ürünlerin fiyatları ve diğer ürün fiyat faktörlerine bağlıdır. Günümüzde ülkelerin beslenme ve gelişmişlik düzeylerinin saptanmasında kişi başına tüketilen et miktarı önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

Dünya ve bazı ülkelerde et tüketimi (1990 ve 2007 yılları) Tablo 4'de sunulmuştur (4).

Tablo 4. Dünya ve bazı ülkelerde et tüketimi (1990 ve 2007 yılları) (kg/kişi/yıl)

Dünya ve Bazı Ülkeler	1990					2007				
	Sığır Eti	Domuz Eti	Tavuk Eti	Diğer Etler	Toplam Et	Sığır Eti	Domuz Eti	Tavuk Eti	Diğer Etler	Toplam Et
AB	21,45	41,25	16,49	5,88	85,07	17,20	42,82	20,78	5,36	86,16
ABD	43,35	28,36	39,38	1,46	112,55	41,23	29,68	50,69	1,19	122,79
Kanada	35,71	27,56	27,75	0,80	91,82	32,83	27,38	37,45	1,17	98,83
Avustralya	46,57	18,15	23,98	23,63	112,33	44,01	23,27	39,77	15,65	122,70
Hindistan	2,38	0,48	0,38	0,84	4,08	1,55	0,41	0,57	0,73	3,26
Brezilya	27,53	6,95	14,15	0,81	49,44	37,16	11,01	31,66	0,66	80,49
Arjantin	64,47	4,26	11,39	3,80	83,92	54,89	6,75	26,70	3,08	91,42
Çin	1,03	20,64	3,36	1,17	26,20	4,67	32,93	11,84	4,01	53,45
Türkiye	6,81	0,01	7,39	6,52	20,73	5,89	0,00	14,12	4,39	24,40
Dünya	10,32	13,12	7,63	2,46	33,53	9,59	15,05	12,62	2,83	40,09

Tabloda, 1990 yılından 2007 yılına dünyada kişi başına sığır eti tüketiminin %7,1 azalarak 9,6 kg'a düştüğü, ancak toplam et tüketiminin %19,6 oranında artarak 40,1 kg'a çıktığı görülmektedir. Aynı dönemde dünyada kişi başına sığır eti tüketimi azalırken, toplam et tüketiminin artmasının sebebi daha ucuz protein kaynağı ve sığır etinin ikamesi olan tavuk eti tüketiminin artmasıdır.

3. DÜNYA SIĞIR ETİ TİCARETİ

Küresel sığır eti endüstrisi; gelişmiş bir endüstridir. Ülkelerin farklı ekonomik gelişme ve teknolojik ilerlemeleri bölgesel farklılıkları meydana getirmektedir.

Ülkeler arası et ticareti; büyük ölçüde her ülkenin; farklı kaynak yapısı, et seçiminde tüketici tercihi, ülke içi sanayi yapısı ve ticaret engelleri tarafından belirlenmektedir. Düşük maliyetli et üretimi yapan ülkeler dünya ticaretinde rekabet etme avantajlarına sahip olmaktadır (5,7).

Sığır eti üretimi ülke nüfusunun gıda ihtiyacını karşılamak için yapılırken aynı zamanda ticaretinin de ülke ekonomilerinde önemli yer kapladığı görülmektedir. Ürün rekabeti yapabilen ülkeler ihracat pazarlarını oldukça genişletme eğilimi içerisinde dirler. Ticaret bariyerlerinin kaldırılması ve salgın hastalıkların yok edilmesi ihracat pazarlarının genişlemesine yardımcı olmaktadır.

Ulusal tarım ve hayvancılık politikaları, uluslararası ticaret anlaşmaları, doğal çevre, sağlık ve güvenlik konuları tüm dünyada bu endüstri ile ilgilenen işletmelerin tipini, hacmini ve kuruluş yerini etkilemektedir.

Küreselleşme, üretim ve ticarete rekabetçi anlayışı çok önemli kılmaktadır. Küresel piyasadan daha fazla pay alabilmek ülkelerin rekabet anlayışına bağlıdır.

Rekabette üstünlük sağlayabilmek için; dünya pazar fiyatları, ülke içi tarım ve hayvancılık destekleri; ticaret ve vergi politikaları, ülke içi tüketimin düzeyi ve gelişimi, sığır eti üretiminin diğer işletmelerle rekabeti, üretimin yapılabilmesi için arazi uygunluğu, iklim değişimleri ve bu değişikliklere karşı izlenecek politikalar, yoğun üretim için fırsatlar, ihracat ile iç tüketimi ikame olanakları ve et kalite derecesi gibi faktörlerin çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir (7).

Dünya ve bazı ülkelerde 2008 yılı sığır eti ve ürünleri ile canlı sığır ticareti Tablo 5’de verilmiştir (4).

Tablo 5. Dünya ve bazı ülkelerde 2008 yılı sığır eti ve ürünleri ile canlı sığır ticareti

Dünya ve Bazı Ülkeler	İthalat				İhracat				Net Ticaret (1000 \$)
	Sığır Eti ve Ürünleri		Canlı Sığır		Sığır Eti ve Ürünleri		Canlı Sığır		
	Miktar (ton)	Değer (1000 \$)	Miktar (baş)	Değer (1000 \$)	Miktar (ton)	Değer (1000 \$)	Miktar (baş)	Değer (1000 \$)	
AB	2.954.058	14.990.500	2.891.994	2.371.198	2.831.384	13.899.937	3.749.150	3.319.200	-142.561
ABD	1.075.462	3.078.390	2.313.660	1.787.640	803.654	2.850.154	107.555	108.238	-1.907.638
Avustralya	7.279	27.136	0	0	1.289.908	492.891	868.510	545.637	1.011.392
Kanada	204.046	833.559	49.160	9.586	449.145	1.155.012	1.627.600	1.551.510	1.863.377
Brezilya	25.562	123.593	69.541	20.716	1.599.938	4.991.491	414.353	389.866	5.237.048
Arjantin	3.135	7.372	0	0	367.715	1.613.280	1.573	2.332	1.608.240
Rusya	989.842	2.673.029	58.352	205.507	10.265	18.220	713	119	-2.860.197
Türkiye	0	0	5.393	16.418	1.020	3.063	0	0	-13.355
Dünya	8.633.807	32.664.063	9.142.268	6.618.001	9.424.933	35.318.947	9.217.470	6.822.752	2.859.635

Tabloda görüldüğü üzere; 2008 yılı itibariyle dünyada ticarete konu olan sığır eti ve ürünlerinin miktarı yaklaşık 9 milyon ton olup, ticari değeri ise yaklaşık 35 milyar dolardır. Aynı dönemde dünyada yaklaşık 9 milyon baş canlı sığır ticareti yapılmış olup, bu ticaretin maddi değeri ise yaklaşık 7 milyar dolardır. Bir başka ifadeyle dünyada canlı sığır ile sığır eti ve ürünlerinin yıllık ticaret hacmi yaklaşık 42 milyar dolardır.

Diğer taraftan canlı sığır ile sığır eti ve ürünleri ticaretinde; AB, ABD, Rusya ve Türkiye net ithalatçı, Avustralya, Kanada, Brezilya, Arjantin, Yeni Zelanda ve Uruguay net ihracatçı ülke konumundadır.

İthalat yapan ülkelerin pek çoğu ithalat fiyatlarından faydalanabilmek için iç üretimlerini durgunlaştırmaktadırlar. Bu da ihracat yapan ülkelerin üretim artışını devam ettirmesini sağlamaktadır.

Dünyada 2008 yılında toplam et ve ürünleri ticaretinin değeri yaklaşık 110 milyar dolar olup, bunun içerisinde sığır eti ve ürünlerinin oranı %30 civarındadır. Diğer taraftan dünyada toplam tarımsal ve hayvansal ürünler ticaretinin değeri 1,1 trilyon dolar civarındayken, bunun içinde toplam et ve ürünlerinin payı ise yaklaşık %10 olmuştur (4).

4. TÜRKİYE’NİN CANLI HAYVAN VE SIĞIR ETİ İTHALATI

Ülkemizde artan nüfusun meydana getirdiği talep ve yükselen sosyo-ekonomik refah hayvansal üretimin artırılmasını gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda dışarıya yönelik potansiyelimizin de bulunması, hayvancılığın önemini daha da artırmaktadır.

Hayvansal üretimin azalması nüfusu hızla artan Türkiye’nin gıda güvenliği açısından dikkatle değerlendirmesi gereken bir değişimdir. Her ülke besin egemenliğine sahip olmalı, bu alanlarda üreticiyi desteklemekten çekinmemelidir. FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü) 2011 yılında tarım ve hayvansal ürünlerde fiyatların %20’ye yakın oranda yükselebileceğini açıklayarak, bunun iç piyasalarda yaratacağı (enflasyon) olumsuz gelişmeler konusunda ülkeleri uyarmıştır.

Türkiye’de 1996 yılından bu yana yasak olan canlı hayvan ve et ithalatının, günümüzde et fiyatlarında ki artış ileri sürülerek serbest bırakılmasında lobi faaliyetleri etkili

olmuştur. Bu konuda medyanın da kamuoyunu yanlış yönlendirmesi, canlı hayvan ve kırmızı et fiyat artışlarına neden olan ekonomik faktörlerin yeterince tartışılmaması diğer bir olumsuz faktör olmuştur. Bu gelişmeler doğrultusunda, sektörde faaliyet gösteren bazı kamu kuruluşlarının da talep toplayarak ithalat yanlısı yaklaşım eğiliminde olması sektör açısından son derece düşündürücü ve talihsizliktir.

Hayvancılık sektöründe, yaklaşık 15 yıldan bu yana her türlü olumsuzluğa ve zorluklara rağmen, büyük fedakârlıklarla üretimlerini sürdüren, ayakta kalmayı başaran hayvan üreticisi ve besicisi, kimi çevrelerce maalesef kırmızı et fiyatlarındaki artıştan sorumlu olarak gösterilmiştir. Üreticiyi “spekülatör” olarak tanımlanmış ve ekonomide yeri olmayan fiyatla terbiye etmeye yönelik olarak ithalata gidileceği belirtilmiştir.

Kamuoyunda, dünya hayvansal ürün fiyatlarının en yüksek olduğu ülkenin Türkiye olduğu gibi gerçek dışı söylemler yer almış, ithalatı savunan kesimler; et piyasasında fiyat istikrarının sağlanması ve tüketiciye ucuz et yedirilmesinde, ithalata gitmenin tek çıkış yolu olacağı yönünde kamuoyu oluşturmuşlar ve maalesef başarılı da olmuşlardır. Oysa ithalat kararı alınırken acele edilmiş, sektör paydaşlarının görüşü alınmamış, yapılacak dışalımın miktarı, süresi ile sınırlarının belirlenmesi ve bütün boyutlarıyla sektöre etkisinin ne olacağı irdelenmeden planlama yapılmadığı gözlemlenmiştir.

Ancak daha önce yapılan ithalatta da aynı senaryo sergilenmiş, fiyatlarda istikrar sağlanacağı ve tüketicinin ucuz et tüketebileceği iddiasıyla ithalata gidilmiştir. Oysa ithalat sonrası, ne tüketici ne de üretici kesimde belirtilen konularda iyileşme sağlanamamıştır. Yapılan dışalımın o zamanki dolar kuru üzerinden yaklaşık 340 milyon dolar maliyeti olmuş, sonuçları itibarıyla sektöre etkisi kamuoyunda yeterince tartışılmamıştır (2). Kazançlı kesim, ithalatı yapan firmalar ve sanayiciler olurken, hayvancılık sektörü bu yanlış politika sonrası, içine girmiş olduğu ekonomik kısır döngü ve dar boğazdan kurtulamamıştır.

Bu dönem ve sonrası yaşanan ekonomik krizlerden en çok etkilenen hayvancılık sektörü olmuştur. Bu dönemlere ilişkin istatistikî veriler incelendiğinde; krizler ve sonrasının sektöre yansımaları; piyasalarda fiyat istikrarının bozulması, üretimden uzaklaşmalar, kasaplık gücün üzerinde kesimler, özellikle küçükbaş hayvan varlığındaki sayısal azalışlar sonucu üretimde gerilemeler şeklinde kendini göstermiştir. Üretimde bu azalmalara paralel olarak Türkiye hem en az et tüketen ülkeler içerisinde yer almakta ve hem de tüketimini artırması gerekirken düşmesi ve tahıla dayalı bir beslenme rejimine bağlı kalınması dikkat çekicidir.

Diğer taraftan bu dönemlerde hayvancılık sektörü, artan girdi fiyatları ve yükselen maliyetler nedeniyle, ciddi maliyet baskısıyla karşı karşıya kalmıştır. Üretim maliyetlerini bile karşılamayan satış fiyatı üzerinden ürününü pazarlamak zorunda kalan üretici, bu gerçeği maalesef kamuoyuna yeterince aktaramamış, tartışmamıştır.

Bu dönem ve sonrası büyük fedakârlık ve zorluklarla ayakta kalmayı başaran hayvan üreticisi ile besicisi yukarıda değinilen sorunlarını kamuoyuna aktarmada ve kamuoyu oluşturmada sivil toplum örgütleriyle birlikte başarısız olmuş, bir yerde örgütsüzlüğün acı faturasını çekmek zorunda kalmıştır.

Oysa kanımızca, et fiyatlarında ki artışın gerçek nedeni; son yıllarda uygulanan ancak, kamuoyunda yeterince tartışılmayan yanlış tarım politikalarından kaynaklanmaktadır. Bu ekonomik politikaların sonucu olarak, hayvancılık sektörünün devletin destek ve himayesinden yoksun bırakılmasıyla ortaya çıkan, üretim yetersizliği bu durumun gerçek nedenidir.

Hayvancılık sektörüne dönük politika ve planlamalarda üretim alt sektörlerini dikkate almayan yaklaşımların başarı şansı bulunmamaktadır. Nitekim son yıllarda süt sığırcılığında yaşanan olumsuz gelişmeler (süt fiyatlarının düşüşü, girdi fiyatlarındaki artış, et/süt paritesindeki değişmelerin et lehine oluşması vb.) sonucu, damızlık süt hayvanlarının kasaplık olarak kesime gönderilmesi ve üretimden çekilmeler sığır besiciliğini de olumsuz yönde etkileyen en önemli faktör olmuştur. Bilindiği üzere besiye alınan besi materyali hayvanların

kaynağını süt sığırcılığı oluşturmaktadır. Sığır besiciliğinde istikrar ve üretimde devamlılığın ancak, süt sığırcılığındaki gelişme ve verimlilik artışı sağlayan yapısal reformların gerçekleşmesi ölçüsünde olacağı göz ardı edilmemelidir.

Bu dönemde küçükbaş hayvan sayısındaki %50'ye varan düşüşler ve üretimden çekilmeler kırmızı et açığının bu noktaya gelmesinde diğer önemli bir faktör olmuştur.

Kırsal alanda, üretimin en örgütsüz olduğu kesim hayvan üreticileridir. Bu nedenle piyasa ekonomisi kurallarının en çarpık işlediği sektörde hayvancılıktır. Hayvan üreticisi ve besicisi, gerek üretim aşamasında (yem, ilaç vb.) girdilerin işletmeye sağlanmasında, gerekse kasaplık hayvan pazarlamasında; oligopson pazar şartları ile karşı karşıyadır. Bu tür pazarlarda üreticiyi gözeten adil bir fiyatın oluşması pek mümkün değildir.

O nedenle hayvan üreticisi ve besicisi, hem "üretim" hem de "sürüm" aşamalarında; sayıları sınırlı ve fiyatlara büyük ölçüde hâkim, satıcı ve alıcıların iktisadi kısılacı arasındadır. Bu durum, hayvansal üretimin yapıldığı işletmelerde üretim maliyetlerinin aşağıya çekilmesine izin vermediği gibi; kasaplık hayvan satışında da üreticinin, hayvan tüccarı veya toptancı kasap karşısında, işletme maliyetlerini dikkate alan ve işletmeyi kârlı çalıştıran bir fiyat istemesine olanak vermemektedir.

Hayvan üreticisinin başka önemli bir sorunu da, hayvansal üretimin yapıldığı işletmelerde ki yapısal bozukluktur. Küçük, yaygın ve dağınık işletmelerde yapılan hayvansal üretim, rasyonel bir yapıda değildir. Bu irrasyonellikte, işletmede üretim maliyetlerinin yüksek teşekkül etmesine neden olmaktadır.

Maliyetleri yükselten diğer önemli bir faktör; hayvansal üretimde birim başına verimin düşüklüğüdür. Diğer taraftan et pazarlamasında, pazarlama alt yapısının yetersizliği ve gelenekselliği önemli bir sorundur. O nedenle ülkemizdeki kasaplık hayvan ve et pazarlaması bir yandan üreticinin ürününü ucuz satmasına, diğer yandan tüketicinin ürünü daha pahalı tüketmesine yol açmaktadır. Son yıllarda et pazarlamada büyük süper marketlerin etkin olarak yer alması geleneksel pazar kanallarının azalmasına neden olmuştur. Bu durumda et fiyatlarının tüketici yararına düşmesi ve ürün kalitesi ile hijyeninde iyileşmelerin sağlanması gerekirken, perakende marjının yükselmesi dikkat çekmektedir.

Et üretim maliyeti içerisinde toplam %50-60 oranında pay alan yemin hayvancılıkta uygun zaman, miktar, kalite, fiyat ve kaynaktan işletmeye tedariki büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan et/süt, et/yem pariteleri ve değişimleri iyi analiz edilmeli, maliyetleri minimize etmede özellikle yemin yukarıda belirtilen koşullarda işletmeye temininin, karlılıkta en önemli faktör olduğu unutulmamalıdır.

Hayvansal üretimde kısaca buraya kadar değinemeye çalıştığımız ve çözüm bekleyen bu sorunlara ek olarak birde et ithaline gitmek; ülkemiz hayvan üreticisini, et ihracatçısı ülkelerin acımasız rekabetiyle karşı karşıya getirmek demektir. Rekabet bilindiği üzere; denk kuvvetler arasında, eşit koşullarda verilen ekonomik bir mücadeledir. Ancak, Türkiye hayvancılığı henüz bu mücadeleye dayanacak ve bundan galip çıkacak düzeyde değildir.

Sektörün rekabet gücünü artırmada; üretici kadar devlete de, ucuz ve yeterli kredi ve finansman kaynakları sağlama, yeterli ve kaliteli yem üretimini teşvik etme, üreticinin ekonomik örgütlenmesini özendirme gibi önemli görevler düşmektedir.

Türkiye'de et ve diğer hayvansal ürünlerde, fiyat artışlarının en önemli nedeni üretim yetersizliğidir. Bu süreçte Türkiye hayvancılıkta zamanında önlem almayarak hayvancılığın içine girdiği kriz ve darboğazı maalesef geçici bir tedbir olan ithalatla çözmeye çalışmaktadır.

Dünya gelecek planlarını tarımsal ve hayvansal üretim, pazarlama üzerinde yaparken Türkiye'nin güçlü olduğu alanda etkinlik gösterememesi ülkemiz açısından endişe vericidir. Türkiye yaşanan süreçte birçok gıda ürününde dışa bağımlı hale gelmiş, 2010 yılı itibarıyla ise tarımsal ve hayvansal ürünler dış alımımız 10 milyar dolar seviyesine çıkmıştır.

Bilindiği üzere hayvancılıkta gelişmiş AB'ne üye ve diğer ülkeler, 1980'lere kadar arzı etkileyen ve fiyatlar üzerinde doğrudan etkili desteklemeler yoluyla, büyük bir hayvansal üretim hacmine erişmişlerdir.

Türkiye'de özellikle son 30 yılda oluşturulan tarım politikalarındaki değişim, gelişmiş ülkelerin ve uluslararası kuruluşların (AB, IMF ve Dünya Bankası gibi) istediği doğrultuda yönlendirilmektedir. Bu süreç içinde hayvansal ürünlerin destekleme kapsamı dışına çıkarılması, 1984 yılında yapılan dışsattımın planlama yapılmadan gerçekleştirilmesi, hayvancılığa dayalı sanayilerin özelleştirilme kapsamına alınması, AB ile imzalanan "Gümrük Birliği Anlaşması" çerçevesinde verilen 19.500 tonluk et ithali tavizi, 2001'de imzalanan "Tarımsal Reform Projesi" ile fiyatı etkileyecek ve piyasaların düzenlenmesine dönük destek politikaları yerine doğrudan gelir ve prim vb. politikalara uygulamalarına geçilmiştir.

Dünyanın her ülkesinde tarımsal ve hayvansal üretim, her aşamada gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun desteklenmektedir (örneğin AB'nde FEOGA'nın yaklaşık yarısı, ABD'nde 30 milyar doların üzerinde). Ülke yönetimleri bu alanlara yapılan her harcamanın yurttaşın midesine gittiği bilinciyle hareket etmektedir.

Ülkemizde 1980'li yılların 2. yarısında tarım ve hayvancılığa dayalı (EBK kısmen, SEK ve YEM-SAN tamamen) Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT); zamansız, sektörün gelişmişlik düzeyi ve et-sütte piyasa yapıları, üreticinin örgütsüzlüğü, pazarlama altyapısının yetersizliği vb. kronik sorunlar göz önüne alınmadan özelleştirilmiş ve boşalan alana özellikle süt piyasasında yerli ve yabancı tekeller maalesef yerleşmiştir. O dönemlerde; hayvancılıkta özelleştirmeye karşı olanlar "dar görüşlü olarak" ilan edilmiştir. Oysa hayvansal ürünler piyasasında görülen istikrarsızlık ve yapısal yetersizlik piyasada düzenlemeyi yapacak bir "müdahaleci" kuruluşu gerekli kılmaktadır.

Bütün bu politikalar serbest piyasayı gerçekleştirmek adı altında yapılmıştır. Uygulanan bu politika sonuçları ise hayvancılık sektörünü son derece olumsuz etkilemiş; buna ilaveten birde ithalata gidilmesi hem tarım ürünleri dış ticaretinde açığın artmasına, hem de iç ticaret hadlerinin de sektör aleyhine oluşmasına neden olmuştur.

Bu konuda günümüze kadar gelen Cumhuriyet Hükümetleri'nde Tarım Bakanları, yöneticiler sektörle ilgili darboğaza girildiğinde piyasaya müdahale etmede ellerinde herhangi bir aracın, müdahale kuruluşunun olmadığını beyan ederek çözümsüzlüğü bir yerde ifade etmek durumunda kalmışlardır.

Uygulamada diğer bir yanlış yaklaşımda; genelde Türkiye'yi yönetenler kamuoyu oluşturmada tarım ve hayvansal ürünlerin fiyatlarını artırmayacaklarını ifade etmişlerdir. Bu çerçevede buğday, süt, et vb. ürünlerin fiyatları artmasın endişesi ile üretici baskı altında tutulmaktadır. Oysa iktisadi bir faaliyet olan hayvansal üretimde hayvan üreticisi, besicisinin ekonomik (maliyet, karlılık vb.) ve sosyal durumu göz ardı edilmektedir.

Beş yıllık kalkınma planları (6. ve 9.) hayvancılık özel ihtisas komisyonu raporlarında, kırmızı ette arz yetersizliği olacağı açıkça üretim projeksiyonları ile ortaya konmasına rağmen, süreç içerisinde önerilen tedbirler alınmamış ve günümüzde kırmızı ette üretim açığı, kriz adım adım gerçekleşmiş, seyirci kalınmıştır.

Bakanlar Kurulu tarafından, 30 Nisan 2010 tarihinden 31 Aralık 2010 tarihine kadar olan süreçte canlı hayvan ve kırmızı et ithalatına ilişkin toplam 9 adet karar çıkarılmıştır. Alınan kararlar vergi oranlarını düşürerek ithalatı teşvik etmeye yönelik olup, 22 Aralık 2010 tarihinde çıkan kararlar da, özel sektör için düşük vergi oranlarının yükseltilmesine ilişkin süre sınırlaması da kaldırılmıştır.

Diğer taraftan alınan bu kararlar çerçevesinde ithalat gittikçe artan bir seyirle devam ederken yerli üretimi teşvik etmek amacıyla, 1 Ağustos 2010 tarihinde sığır besiciliği işletmelerinde; işletme giderleri için %100'lük (%0 faiz oranı) ve yatırım giderleri için %50'lik (%5 cari faiz oranı) faiz indirimi kararları almıştır. Bu karar sonrası, hayvancılık

sektörüne özel kesimin ilgi duyması ve 20 bini aşkın müteşebbisin yatırım yapması sektör açısından son derece olumlu bir gelişme olmuştur. Hayvansal üretimde yatırımlarda yakalanan bu olumlu gelişmeye karşın, canlı hayvan ile kırmızı ette ithalata gidilmesi ve sürenin ne zaman biteceği konusuna açıklık getirilmemesi, sektöre yatırım yapan kesimleri olumsuz etkilemiş ve piyasalarda (et, süt) belirsizlik yaratmıştır. Diğer taraftan bu durum yatırımları finanse eden kuruluşları da kredi geri dönüşü açısından tedirgin etmektedir.

Et ve Balık Kurumu (EBK) ve özel sektör tarafından ilk ithalat kararının alındığı 30 Nisan 2010 tarihinden 01 Aralık 2010 tarihine kadar yapılan canlı hayvan ve kırmızı et ithalat miktarları Tablo 6’da verilmiştir (3,6).

Tablo 6. EBK ve özel sektör tarafından 2010 yılında gerçekleştirilen canlı hayvan ve kırmızı et ithalat miktarları

Ürün Cinsi	Ürün Miktarı
Kasaplık sığır (Baş)	181.578
Besi materyali sığır (Baş)	20.000
Kurbanlık sığır (Baş)	19.987
Kasaplık koyun (Baş)	20.667
Kurbanlık koyun (Baş)	305.559
Sığır karkas (Ton)	35.043

Tablo incelendiğinde; 7 aylık bir süreçte, canlı hayvan dahil ithal edilen toplam karkas et miktarı 100 bin ton civarında olduğu görülmektedir. İthal edilen bu miktar Türkiye’nin 2009 yılı toplam kırmızı et üretiminin yaklaşık %24’üne tekabül etmektedir (8).

EBK Ocak ayı sonu ve Şubat ayı başında 6.000 ton sığır karkası ve 2.000 ton kasaplık sığır ithalatı için ihale açarak canlı hayvan ve kırmızı et ithalatına 2011 yılında da fiili olarak devam edeceğini göstermiştir (3).

Dünya piyasasındaki kasaplık ve besi materyali sığır ile karkas et fiyatları dikkate alındığında; EBK ve özel sektör aracılığıyla 2010 yılında, yapılan ithalatın ülkemize maliyetinin yaklaşık 400 milyon dolar olduğu görülmektedir. Yerli üreticiden esirgenen desteğin yurtdışı çoğu et ihracatçısı ülkelerin yetiştiricisi ve besicisine aktarıldığı süreçte, bu olumsuz gelişmenin sürdürülmesi; hayvansal üretimde dışa bağımlılığın gittikçe artması, işsizlik, göç ve daha da büyük sosyal sorunlara yol açabilecektir.

Yapılan ve devam eden ithalat sonrası; et piyasasında oluşan fiyatlarda maalesef beklenen düşüş gerçekleşmemiş olup, tüketici ucuz ve kaliteli ete ulaşmada sıkıntı yaşamıştır. Önemli miktarda canlı hayvan ve et ithalatı yapan EBK’nun, canlı hayvan ve etin sevki-idaresi, pazarlama ve piyasa düzenlemesine dönük politikalarda başarılı olduğu söylenemez.

Kurumun bu görev çerçevesinde firmalara sığır karkas satış fiyatının 12 TL civarında olduğu anlaşılmaktadır. İthalat süresince et piyasasında sığır karkas ortalama satış fiyatları dikkate alındığında arada yaklaşık 2-3 TL’lik bir farkın olduğu görülmüştür. Oysa bu fark yerli üreticiye sübvansiyon olarak verilebilir, hem böylece üretim kesimi teşvik edilebilir, hem de üretim alt sektörleri itibarıyla (yem, ilaç, yan ürünler sanayi vb.) “çarpan etkisi” yaratılarak sektörde önemli bir katma değer yaratılabileceği görüşündeyiz.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarım ile hayvancılığın öneminin ve önceliğinin giderek arttığı bu dönemde, küresel dalgalardan koruma; rekabet gücünü ve verimliliği arttıran yapısal reformların gerçekleştirilmesi ölçüsünde başarı sağlanabilir.

Toplam üretim ve arzın toplam talebi karşılayamadığı bir ortamda, kısa vadede fiyatları sabit tutmada ithalat, palyatif (geçici) bir önlem olarak başarılı gözükürse de, orta

ve uzun dönemde sorunu çözmeye yetmediği, kalıcı bir tedbir olmadığı gelinen bu noktada açıkça ortaya çıktığı gözden kaçırılmamalıdır.

Fiyat istikrarını sağlamanın yolu; üretimi arttırmaktır. Bunu gerçekleştirmenin yolunun ise; hayvancılık sektörünün, devlet destek ve himayesinde sorunlarının etkin bir biçimde çözümünden geçtiği unutulmamalıdır.

Et ve canlı hayvan ithalatı ile ilgili alınan karar, orta ve uzun dönemde hayvancılıkta telafisi güç sonuçlar doğurabilecektir. Hayvansal ürün piyasalarında belirsizlik, güven bunalımı ve bunun getirdiği istikrarsızlık sektöre yatırım yapan ve yapacak girişimciler ile birlikte üretici kesimi tedirgin etmekte ve sektörün gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu açıdan et ithalatıyla ilgili alınan kararın süratle gözden geçirilmesi ve politikadan çıkış sürecinin dikkatle yönetilmesi önem arz etmektedir.

Türkiye için önümüzdeki dönemlerde kırmızı et üretiminde sürdürülebilirliğin sağlanması önem kazanmıştır. Hayvansal ürünlerde öncelikle kendi kendimize yeterliliği sağlamayı hedeflemek gerekmektedir. Bu açıdan sektörde “üretimi artıracak”, “üretim açığını önleyecek”, orta ve uzun dönemli üretim projelerinin hayata geçirilmesinin teşvik edilmesi ve devletin bu konuda yeterli desteklemeleri yapması ölçüsünde başarı sağlanacaktır.

Yanlış tarım politikalarının, ülkemizi hayvancılıkta ekonomik kısır döngüye, darboğaza soktuğu açıkça ortaya çıkmıştır. Gerçek teşvik ve destekleme, hayvansal üretimi karlı kılacak “ekonomik ortamın” sağlanmasıdır.

Et fiyatlarının uzun vadede diğer mal ve hizmetlerin fiyat artışlarının gerisinde kalması asla hedeflenmemelidir. Bir ülkede tarım ve hayvansal ürün fiyatlarının göreceli olarak düşük kalması hedeflenirse, bu ancak “devlet sübvansiyonları” ile sağlanabilir. Bu nedenledir ki etin ve sütün ucuz olduğu bilinen tüm ülkelerde tarım ile hayvancılık doğrudan ve dolaylı olarak teşvik edilmekte ve desteklenmektedir.

EBK bu dönemde et ve canlı hayvan ithal ederek piyasayı düzenleyici bir görev anlayışından süratle uzaklaşmalıdır. Kurumun üreticiye güven veren ve piyasada arz/talep dengesini sağlamada etkin bir müdahale kuruluşu olarak gerekli zamanlarda müdahale alımlarında bulunması, piyasada istikrarı sağlama açısından hayati bir önem taşımaktadır.

6. KAYNAKLAR

- 1- Aral S (1984). Et ithali, fiyat istikrarı için çözüm müdür?, Milliyet Gazetesi, 8 Kasım 1984.
- 2- Cevger Y, Sakarya E (2006). Meat prices and factors affecting them in Turkey. Turk J Vet Anim Sci, 30(1-2).
- 3- EBK (2010). Et ve Balık Kurumu faaliyetleri. Erişim: <http://www.ebk.gov.tr> Erişim Tarihi: 15.12.2010
- 4- FAO (2011). Faostat. Erişim: <http://faostat.fao.org/default.aspx>, Erişim Tarihi: 01.02.2011
- 5- Grandin T (2000). Livestock handling and transport. CABI Publishing, UK.
- 6- KKGM (2010). Canlı hayvan ve kırmızı et ithalatına ilişkin veriler. Ankara
- 7- Taylor, E R (1994). Beef production and management decisions. Macmillan Publishing Company, Toronto, USA.
- 8- TÜİK (2011). Hayvancılık İstatistikleri. Erişim: <http://www.tuik.gov.tr>, Erişim: 01.02.2011